

Mishnah Pesahim, chapter 10

משנה פסחים פרק י

(1) On Pesah eve close to *minhah* [time], a man may not eat until night falls. And even the poorest person in Israel may not eat unless he reclines [as a sign of freedom]. And they [the charity officials] may not provide him with less than four cups of wine; even [if he is so poor that he normally receives] from the charity plate [but did not receive wine, he must purchase

it himself — *Tiferet Yisrael*].

(2) They poured [lit., mixed] for him [the head of the household] the first cup — the School of Shammai say: He recites the blessing for the day, and afterwards he recites the blessing for the wine; while the School of Hillel say: He recites the blessing for the wine, and afterwards he recites the blessing for the day.

(3) They then set [vegetables] before him, he dips the lettuce until he comes to *parperet ha-pat* [the eating of the *matzah*, i.e., one may not eat anything between the vegetables and the *matzah*]. They set before him *matzah*, lettuce, *haroset*, and

רבנו עובדיה מברטנורא

א ערבי פסחים. סמוך למנחה. קודם למנחה מעט כמו חצי שעה. בתחלת שעה עשירית דתמיד קרב בתשע ומחצה והוא זמן המנחה, וקודם למנחה חצי שעה הוי בתחלת שעה עשירית: **לא יאכל אדם.** כדי שיאכל מצה לתאבון משום הדור מצוה. ולחם פשיטא דלא מצי אכיל דחמץ אסור ממש שעות ולמעלה. ומצה נמי הא אמרינן בירושלמי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו. ולא נצרכא אלא לשאר אוכלין שלא ימלא כרסו מהן: **עד שיטב.** במטה ועל השלחן בדרך בני חורין: **ולא יפחתו לו.** גבאי צדקה המפרנסים את העניים: **ואפילו.** הוא מתפרנס: **מן התמחוי.** דהיינו עני שבעניים דתנן במסכת פאה מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי: **מארבעה כוסות.** כנגד ארבע לשונות של גאולה שיש בפרשת וארא, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי: **ב מברך על היום.** בתחלה קידוש היום ואחר כך בורא פרי הגפן, תחלה קדש היום ואחר כך בא היין, וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה: **מברך על היין.** תחלה. והוא הדין למקדש על הפת. שהיין או הפת גורמים לקידוש היום, שאם אין לו יין או פת לא יקדש: **ג הביאו לפניו.** הירקות כדי שיכיר תינוק וישאל, לפי שאין דרך להביא ירקות קודם סעודה: **מטבל בחזרת.** לאו דוקא חזרת, דטבול ראשון זה הוי בשאר ירקות, אלא אם אין לו שאר ירקות מטבל בחזרת במקום שאר ירקות. ולשון מטבל אוכל. ולפי שכל אכילתן על ידי טיבול היתה קרי לאכילה טיבול. ומיהו טיבול זה לאו בחרוסת הוא, מדקתני לקמן הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת, מכלל דעדיין לא הובאו: **עד שמגיע לפרפרת**

א ערבי פסחים סמוך למנחה, לא יאכל אדם עד שתחשך. ואפלו עני שבישראל לא יאכל עד שיטב. ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין, ואפלו מן התמחוי: **ב מגזו לו כוס ראשון,** בית שמאי אומרים, מברך על היום, ואחר כך מברך על היין. ובית הלל אומרים, מברך על היין, ואחר כך מברך על היום: **ג הביאו לפניו,** מטבל בחזרת, עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת

two dishes, even though the *haroset* is not an obligation. Rabbi Eliezer the son of Zadok says: It is an obligation. And in the Temple they would set before him the body of the Pesah sacrifice.

(4) They poured for him [the] second cup, and here the son asks his father. And if the son does not have knowledge [to ask], his father teaches him: “How is this night different from all [other] nights? For on all nights we eat *hametz* and *matzah*, this night is all *matzah*. For on all nights we eat all types of vegetables, this night *maror* [bitter herbs]. On all the nights we eat roasted, *shaluk* [stewed], and cooked meat, this night it is all roasted. For on all nights we dip once, this night twice.”

According to the understanding of the son, his father teaches him. He begins with disgrace and concludes with praise, and he expounds from “An Aramean sought to destroy my father,” (Deuteronomy 26:5) until he concludes the entire section.

(5) Rabban Gamliel would say, Whoever has not said [i.e., explained] these three things on Pesah has not fulfilled his obligation, and these are: Pesah, *matzah*, and

רבנו עובדיה מברטנורא

הפת. לאכילת מצה. והא קמשמע לן שאין אכילה אחרת מפסקת בין אכילת ירקות לאכילת מצה. דקודם שיגיע לאותו חזרת של מצה שמברך עליו על אכילת מרור אוכל מצה תחלה כדכתיב (במדבר ט) על מצות ומרורים, מצות ברישא והדר מרורים: **וחרוסת.** שעושין מתאנים ולוזים ובטנים ושקדים וכמה מיני פירות ומשימין בה תפוחים ודבין הכל במדוכה ומערבין בחומץ ונותנין עליה תבלין קנה וקנמון כעין פתילות דקות ארוכות וזכר לקש וצריך שתהא עבה זכר לטיט: **שאיין חרוסת מצה.** אלא לרפואה לבטל שרף החזרת, שרע וקשה לגוף כארס: **ר' אליעזר בר' צדוק אומר מצה.** זכר לתפוח שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב וזכר לטיט: **ד וכאן הבן שואל.** בכל הספרים אין כתוב וכאן, אלא וכן, כמו כן בנות צלפחד דוברות (שם כז), כלומר ודין הוא שבמזיגת כוס שני יהיה הבן שואל מה נשתנה: **הלילה הזה כולו צלי.** בזמן שבית המקדש קיים היה הבן שואל כך: **מתחיל בגנות.** מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועבדים היינו: **ומסיים בשבח.** שקרבנו המקום לעבודתו וגאל את אבותינו ממצרים: **ה כל שלא אמר שלשה דברים אלו.** שלא פירש טעמן של

וחרסת ושני תבשילין, אף על פי שאין חרסת מצוה. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר, מצוה. ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח: ד מזוגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו, מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שפאר ירקות, הלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק, ומבשל, הלילה הזה כולו צלי. שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים. ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודרש מארמי אויב אבני עד שיגמור כל הפרשה כלה: ה רבן גמליאל היה אומר, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא

maror. Pesah, [the sacrifice] because the Omnipresent passed over [*pasah*] the houses of our fathers in Egypt. *Matzah* — because our fathers were redeemed from Egypt. *Maror* — because the Egyptians embittered the lives of our fathers in Egypt. In each generation a man is obligated to regard himself as if he came forth out of Egypt, as it is written “And you shall tell your son on that day, saying, ‘It is because of that which the Lord did for me when I came forth out of Egypt’ ” (Exodus 13:8). Therefore we are obligated to thank, to praise, to laud, to glorify, to exalt, to adorn, to bless, to elevate, and to honor Him Who did all these miracles for our fathers and for us; He brought us forth from slavery to freedom, from grief to joy, from mourning to Festival, from darkness to a great light, and from servitude to redemption. And we shall

say before Him, *Halleluy-ah*.

(6) Until where does he recite? The School of Shammai say, Until “As a joyful mother of children;” while the School of Hillel say, Until “The flint into a fountain of waters.” And he concludes with [a blessing of] redemption. Rabbi Tarfon says, “Who has redeemed us and has redeemed our fathers from Egypt,” and he would not conclude [with a “Blessed ...” formulation]. Rabbi Akiva says, [It is necessary to add] “So may the Lord our God and the God of our fathers cause us to reach other holidays and Festivals which come to us in peace, joyous

רבנו עובדיה מברטנורא

שלשה דברים הללו: **ו** **וחותם בגאולה**. כלומר מסיים את ההגדה בברכת גאולה, ולא פירש תנא קמא למלתיא היאך מברכין אותה. ואתו רבי טרפון ור' עקיבא לפרושי למלתיא. ר' טרפון אומר פותח בה בברוך ואינו חותם בברוך, מידי דהוה אברכת הפירות וברכת המצות דכולה חדא הודאה היא. ולר' עקיבא חותמין בה בברוך, לפי שמוסיף בה דברי רצוי ובקשה כן יגיענו וכו'. והלכה כרבי עקיבא:

ידי חובתו, ואלו הן, פסח, מצה, ומרור. פסח, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. מצה, על שום שנגאלו אבותינו ממצרים מרור, על שום שמררו המצריים את בני אבותינו במצרים. בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שנאמר (שמות יג), והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לפיכך אנחנו חיבין להודות, להלל, לשבת, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה, ולקלס, למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחרות, מג'ון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו, הללויה: **ו** עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים, עד אם הבנים שמחה. ובית הלל אומרים, עד חלמיש למעינו מים. וחותם בגאולה. רבי טרפון אומר, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, ולא היה חותם. רבי עקיבא אומר, כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך

in the building of Your city and happy in Your service, and may we eat there from the [*hagigah*] sacrifices and from the Pesah sacrifices ..." until "Blessed are You, O Lord, Who redeemed Israel."

(7) After they poured for him the third cup, he blesses over his food [Grace after the meal]. The fourth [cup of wine], he completes over it the *Hallel*, and he recites over it the blessing of the song [according to Rabbi Yehudah this means, *יהללך*; while according to Rabbi Yohanan this means, *נשמת*; however, it is customary to recite both]. Between these cups, if he wants to drink, he may drink, but between the third and the fourth he may not drink.

(8) Dessert may not be eaten after the Pesah sacrifice. If [they started eating the Pesah sacrifice, and] some of them slept, they may [continue to] eat; [however,] if all of them [slept] — they may not [continue to] eat. Rabbi Yose says, If they napped — they may [continue to] eat, but if they [even only some of them] fell asleep — they [i.e., those that slept] may not [continue to] eat.

(9) The [flesh of the] Pesah sacrifice after midnight makes the hands unclean
רבנו עובדיה מברטנורא

ז ברכת השיר. אית דאמרי נשמת כל חי ואית דאמרי יהללך ה' כל מעשיך ונהגו לממרינהו לתרווייהו: **בין שלישי לרביעי לא ישתה.** שמא ישתכר ושוב לא יוכל לגמור את ההלל. ואם תאמר כבר משוכר הוא שהרי שתה כל רצונו בתוך הסעודה. יין שבתוך המזון אינו משכר ושלאחר המזון משכר: **ז מפטירין.** אני שמעתי לשון "פטירו בשפה" (תהלים כב), כלומר, פותחין ואומרים. ורבתי פירשו, לשון הנפטר מחבירו, כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן, באפיקו מנייכו, כלומר תוציאו כליכם מכאן ונלך ונאכל במקום אחר, לא פת ולא שום דבר, גזירה דלמא אתי למיכל מן הפסח בשני מקומות, אבל לאכול דברים אחרים במקומו הראשון שרי, ובלבד שלא יעקור מחבורה זו לאכלם עם חבורה אחרת. ואית בגמרא מאן דפירש אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אפיקו מיני מתיקה, דלאחר שאכלו את הפסח אין נפטרין מן הסעודה באכילת מיני מתיקה ופירות שרגילין לאכול לקנח סעודה ואפילו במקומן, שלא יאבד טעם הפסח מפיו. וכן עיקר. וכשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן, שצריך שיאכל כוית מצה באחרונה בזמן שאין פסח ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה באכילת דבר אחר: **ישנו כולם לא יאכלו.** אם התחילו לאכול פסחיהן וישנו כולן, שוב לא יאכלו, דנראה כאוכל בשני מקומות, דמאחר שישנו הסיחו סענתם מלאכול עוד, וחשיב ליה באכילת שני מקומות. וחומר א בעלמא הוא. והוא הדין גמי למצה בזמן הזה: **ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו.** ארישא קאי דאמר תנא קמא ישנו מקצתן יאכלו.

[because it is then *notar* — “left over” after the permitted time for eating it]. The *pigul* [a sacrifice made unfit by improper intent] and the *notar* [meat of the sacrifice remaining after its proper time] make the hands unclean.

הַיָּדִים. הַפְּגוּל וְהַנוֹתֵר, מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדִים. בִּרְדָּף בְּרֵכַת הַפֶּסַח פָּטַר אֶת שְׁלֹוּ זָבַח. בִּרְדָּף אֶת שְׁלֹוּ זָבַח, לֹא פָטַר אֶת שְׁלֹוּ פֶסַח, דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא זֶו פּוֹטֵרֵת זֶו, וְלֹא זֶו פּוֹטֵרֵת זֶו: /

If a person recited the blessing of the Pesah sacrifice — he is exempt from [the blessing] of the [Hagigah] sacrifice. If a person recited the blessing of the [Hagigah] sacrifice — he has not exempted [the blessing] of the Pesah sacrifice; the opinion of Rabbi Yishmael. Rabbi Akiva says, This [blessing] does not exempt that one, nor does that one exempt this one.

רבנו עובדיה מברטנורא

ואתא רבי יוסי למימר הני מילי אם נתנמנמו שלא נשקעו בשינה אבל אם נרדמו מקצתן לא יאכלו אלו הנרדמים לכשיעורו משנתם. והלכה כר' יוסי: ט הפסח אחר חצות מטמא את הידים. והא נותר הוא מחצות ואילך ורבנן גזרו על הנותר שיטמא את הידים כדי שלא יתעצלו באכילתו. ומגלך דפסח לאחר חצות הוי נותר, דכתיב בפסח (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה, וכתיב התם ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלך עד חצות אף כאן עד חצות: ברכת הפסח. אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח. ברכת הזבח, אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח. וזבח האמור כאן הוא חגיגת יום ארבעה עשר. והלכה כר' עקיבא: